

Kuluttajavetoiset ruoan hankintakanavat – katsaus pohjoispohjalaisten ruokapiirien toiminnan kehitykseen

Kirsi Korhonen

Tutkija, väitöskirjatutkija

Esityksen sisältö

- Taustaa
- Tutkimuksen tavoitteet, toteutus ja menetelmät
- Ruokapiirien jäsenet ja ruokapiirien toiminta Pohjois-Pohjanmaalla
- Ruokapiirien (ja REKO-renkaiden) haasteita
- Pohdintaa

Korhonen K. & Muilu T. 2022. Characteristics and stability of consumer food-buying groups: The case of food circles. *Review of Agricultural, Food and Environmental Studies* 103: 211-245. <https://doi.org/10.1007/s41130-022-00172-4>

Taustaa

- Ostoryhmät toimivat paikallisten- ja luomuelintarvikkeiden jakelun mahdollistajina. Niistä saadaan myös sosiaalista ja yhteisöllistä pääomaa (Little et al. 2010)
- Yhteisölliset ostoryhmät pyrkivät synnyttämään yhteiskunnallista muutosta. Ne tarjoavat tilan oppia ja kokeilla kestävästä ruoankulutuksesta ja -tuotantoa edistäviä elämäntapamuutoksia (Dedeurwaerdere et al. 2017)
- Amerikassa kiinnostus ”ruokayhteisöjä” (food cooperatives) ja ruoan ostoryhmiä kohtaan on ollut suurinta lama-aikoina (Herrmann 1991). Niitä perustettiin runsaasti jo 60- ja 70-luvuilla (Belasco 2007). Roncon (1974) mukaan niistä oli 70-luvulla oli lukemattomia variaatioita:
 - Yleensä yhteisöjen taustalla oleva ideologia syntyi ensin, ja sen jälkeen erilaisia kokeiluja ruoan jakeluun ja vähittäismyyntiin
 - Ainoat välttämättömät ainesosat ruokayhteisön aloittamiseksi olivat Roncon (1974) mukaan: ryhmä ihmisiä, jokin tila johon heidät voidaan sijoittaa, osa heidän rahoistaan ruoan ostamiseen, joku joka myy heille ruokaa, ja jokin tapa jolla he voivat jakaa ruoan ryhmän sisällä
- Suomessa perinteiset ruokapiirit ovat useimmiten keskittyneet luomutuotteisiin, mutta toisinaan painottaneet myös lähellä tuotettua ruokaa (Lamberg 2009)
- Kallion (2018) mukaan ruokayhteisöt pysyivät Suomessa suhteellisen tuntemattomina aina 2010-luvulle asti
 - Pro Ruokapiirit ry:n (2016) mukaan Suomessa oli vuonna 2016 yli 100 ruokapiiriä
- Facebook-pohjaiset REKO-renkaat näyttävät korvanneen ruokapiirejä viime vuosina
 - Ensimmäiset REKO-renkaat perustettiin 2013, ja konsepti on levinnyt myös ulkomaille
 - Snellmanin (2021) mukaan Suomessa oli vuonna 2021 210 REKO-rengasta

- Kuluttajavetoisiin hankintakanaviin liittyvä tieteellinen tutkimus on Suomessa ollut melko vähäistä, mutta kiinnostus niiden tutkimista kohtaan näyttäisi kasvaneen viime vuosina REKO-renkaiden suosion kasvun myötä
- Toisaalta perinteiset ruokapiirit voidaan nähdä eräänlaisina suunnannäyttäjinä Suomessa, sillä ne ovat tehneet ruoan "yhteisostamista" (collective buying) sekä lähi- ja luomuruokaa tutuksi suomalaisille kuluttajille

Tutkimuksen tavoitteet, toteutus ja menetelmät

- Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia ja arvioida perinteisten pohjoispohjalaisten ruokapiirien ominaispiirteitä ja toiminnan vakautta/pysyvyyttä. Tutkimuksessa tarkasteltiin ruokapiirien rakennetta ja muutoksia niiden toiminnassa viiden vuoden aikana (2013-2019), sekä niiden yhtäläisyyksiä ja eroja REKO-renkaisiin
- Arviointi nojaa osittain Littlen ym. (2010) tutkimukseen, jossa on tunnistettu kolme merkittävää tekijää, jotka auttavat kuvaamaan syitä ruoan ostoryhmien muodostumiselle ja kasvulle: 1) muodostumisen taustalla olevat keskeiset tekijät/toimijat; 2) toiminnan kesto; 3) ryhmien oikeudellisen aseman kehitys
- Tutkimusalue Pohjois-Pohjanmaa. Pääaineisto kerättiin RuokaGIS-hankkeessa (Lähi- ja luomuruoan saavutettavuus Pohjois-Pohjanmaalla, 10/2012–9/2014), jossa toteutettiin kyselytutkimus ruokapiirien jäsenille sekä haastatteluita ruokapiirien vetäjille/aktiivijäsenille
 - Pääaineiston keruu ajallisesti lähellä ensimmäisten REKO-renkaiden syntymistä, mikä asettaa mielenkiintoisen kehyksen ruokapiirien kehityksen ja muutosten tutkimiselle
- Ruokapiirejä etsittiin pääasiassa internetistä vuoden 2013 alussa. Lisäksi julkaistiin ilmoitus käynnissä olleen maaseudun tiedotushankkeen verkkosivuilla
- Tutkimus tavoitti valtaosan tiedossa olleista tunnetuimmista pohjoispohjalaisista ruokapiireistä (10/12) sekä 5 muuta ruokapiiriä

Kysely

- Kyselylinkki lähetettiin keväällä 2013 15 ruokapiirin vetäjälle (tai muu yhteyshenkilö), jotka välittivät linkkiä edelleen jäsenilleen
- Selvitettiin lähi- ja luomuruoan määrittelyyn, käyttöön ja saatavuuteen liittyviä asioita, sekä ruokapiirien toimintaan liittyviä asioita
- Kyselyaineistoa analysoitiin kuvailevin tilastotieteellisin menetelmin, Kruskal Wallisin Testillä sekä ristiintaulukoinneilla
- Vastauksia saatiin yhteensä 119 (15 eri ruokapiiristä, sis. 3 tutkijoille "uutta" ruokapiiriä)

REKO-renkaisiin liittyvä (kirjallisuus)analyysi

- Toteutus vuoden 2022 alussa
- Vertaisarvioitujen julkaisujen määrä vähäistä, mutta erityisesti opinnäytetöitä tehty viime vuosina
- Kirjallisuutta käytiin läpi käyttämällä avainsanoja samoista teemoista, joita käsiteltiin perinteisten ruokapiirien osalta

Puolistrukturoidut haastattelut

- Seitsemän haastattelua syksyllä 2013 ja keväällä 2014
- Haastateltiin ruokapiirien vetäjiä tai muita aktiivijäseniä (kaikki eri ruokapiireistä)
- Neljä toimi Oulussa ja kolme muualla maakunnassa
- Selvitettiin ruokapiirien toimintaan liittyviä asioita, haastateltavien ajatuksia lähi- ja luomuruoasta sekä syitä ruokapiireissä mukanaololle
- Haastatteluaineisto litteroitiin ja analysointiin teemoittelemalla
- Haastateltavat täyttivät myös ruokapiirien toimintaan liittyvän lisätietolomakkeen
- Huom! Kaksi ruokapiiriä oli jo lopettanut toimintansa ennen haastattelujen toteutusta
- Muiden viiden ruokapiirin tilannetta selvitettiin vuoden 2019 alussa sähköpostitse tai puhelimitse → kaksi ruokapiiriä oli vielä toiminnassa

Ruokapiirien jäsenet ja ruokapiirien toiminta Pohjois-Pohjanmaalla

Jäsenten taustatietoja

- Ruokapiirien jäsenten taustatiedoissa oli runsaasti vaihtelua, mutta “keskivertojäsen” oli jokseenkin samanlainen kuin muissakin ruoan ostoryhmiä ja ”ruokayhteisöjä” koskevissa tutkimuksissa (esim. Dorottya 2017; Schifani & Migliore 2011): koulutettu, työssäkäyvä kaupunkilaisnainen, joka saattaa vapaaehtoisesti noudattaa jotain erikoisruokavaliota (esim. kasvisruokavaliota)
- Naisia 88 %, miehiä 12 %
- Keski-ikä ≈ 41 vuotta
- Vastaaajia 13 eri kunnasta. Yleisimmät: Oulu (50 %); Ylivieska (15 %); Raahen (13 %)

Ikäluokat		Koulutus		Elämäntilanne	
	%		%		%
20–29 vuotta	22.7	Perusasteen koulutus	0.8	Kokopäivätyössä	50.4
30–39 vuotta	29.4	Toisen asteen koulutus (esim. lukio, ammatillinen koulu)	38.7	Puolipäivä- tai osa-aikatyössä	7.6
40–49 vuotta	16.0	Alempi korkea-aste (esim. amk, kandi tai vastaava)	30.3	Työtön	7.6
50–59 vuotta	21.8	Ylempi korkea-aste (esim. maisteri, DI tai vastaava)	27.7	Opiskelija tai koululainen	16.8
Vähintään 60 vuotta	10.1	Tutkijakoulutus (lensiaatti tai tohtoritutkinto)	2.5	Eläkkeellä	7.6
				Hoitaa kotitaloutta	0.8
				Vanhempainlomalla	5.0
				Muu työvoiman ulkopuolella oleva	4.2
Elämänvaihe		Asuinpaikka kaupunki-maaseutu -luokituksen mukaan*		Noudattaako jotakin tiettyä ruokavaliota omavalintaisesti**	
	%		%		%
Asuu kotona vanhempien luona	0.8	Sisempi kaupunkialue	21.8	Kyllä	42.0
Asuu yksin	16.8	Ulompi kaupunkialue	32.8	Ei	58.0
Asuu kaksin avo- tai aviopuolison kanssa	40.3	Kaupungin kehysalue	8.4		
Asuu puolison ja lasten kanssa	40.3	Maaseudun paikalliskeskus	13.4		
Muu	1.7	Ydinmaaseutu	22.7		
		Harvaan asuttu maaseutu	0.8		

* SYKE:n (2019) kaupunki-maaseutu -luokitus

** Pääasiassa kasvisruokavalio tai vähähiilihydraattinen ruokavalio

- Lähiruoan määrittely
 - Keskeisimpien raaka-aineiden alkuperä: Pohjois-Pohjanmaa tai naapurimaakunta (51 %); vastaajan asuinkunta tai naapurikunta (43 %); Suomi (6 %).
 - Pisin etäisyys: maksimissaan 170km päässä tuotettu ruoka (yleisin vastaus 100km)
- Yli 2/3 vastaajista raportoi ostavansa lähi- ja luomuruokaa vähintään kerran viikossa
 - Keskimäärin lähi- ja luomuruokaan käytettiin 170 euroa kuussa
- Ruokapiiriin osallistumisen kesto \approx 3,66 vuotta (vaihteluväli 0,1–25 vuotta)
 - Tilausten määrä keskimäärin \approx 9 tilausta vuodessa
 - Tilausten rahallinen arvo keskimäärin \approx 50 euroa/tilaus/osallistuja
→ Alle kolmasosa lähi- ja luomuruoasta hankittiin ruokapiirien kautta

Ruokapiirien synty ja toiminnan tunnuspiirteitä (1/2)

- Kuusi ruokapiiriä oli yhden tai useamman (ympäristöaktiivin) kuluttajan perustamia. Yksi ruokapiiri perustettu lähiruokaan liittyvässä hankkeessa. Monilla perustajilla oli myös kytköksiä erilaisiin järjestöihin ja yhdistyksiin ruokapiirien perustamisen aikaan
- Perustamisen pää syy: lähi- ja luomuruoan saatavuuden parantaminen
- Muita syitä: lähi- ja luomuruokaan liittyvän toiminnan edistäminen yleisesti, välikäsien välttäminen toimitusketjussa, halu tarjota kuluttajille mahdollisuus tehdä ympäristöystävällisiä ruokaostoksia ja auttaa ihmisiä miettimään kulutusvalintojaan, luonnon kunnioittaminen, kannustus ekologiseen ajatteluun...
 - Myös muissa tutkimuksissa (esim. Dedeurwaerdere et al. 2017; Hendrickson & Heffernan 2002) havaittu, että pyrkimys yhteiskunnalliseen muutokseen ja uudenlaisen yhteisön luominen ovat monien ruoan ostoryhmien taustalla
 - Osa ruokapiireistä järjesti jäsenilleen esim. yhteisiä luentoja ja retkiä ainakin satunnaisesti tai jossain vaiheessa niiden olemassaolon aikana -> tällainen toiminta kuitenkin näytti loppuneen tai oli hyvin marginaalista
- Ruokapiirien erilaisia toimintamalleja:
 - Useimmissa oli enemmän "koordinaattorimallin" piirteitä → päätökset ja käytännön toteutus olivat pääasiassa yhden tai kahden vetäjän tai muutaman aktiivijäsenen vastuulla → työläämpiä vetäjille, millä vaikutuksia myös mm. tuotevalintoihin
 - Kahdella ruokapiirillä oli enemmän "yhteisöllisen mallin" piirteitä → niiden toiminnassa oli vahva vastuun kierto
 - Suurin osa ruokapiireistä oli epävirallisia, mutta kahdella niistä oli viralliset säännöt ja jäsenmaksu tms.

Ruokapiirien synty ja toiminnan tunnuspiirteitä (2/2)

- Jäsenten määrä \approx 10 – 120 kotitaloutta
- Toiminnan kesto \approx 1 – yli 30 vuotta
 - Toimintansa lakkauttaneiden ruokapiirien toiminta-aika vaihteli yhdestä vuodesta yli 10 vuoteen.
- Kuudella ruokapiirillä oli käytössään jokin tietty tila jakelua varten (julkinen, puolijulkinen tai yksityinen tila)
- Yleensä tavarantoimittajat toimittivat tuotteet suoraan jakelutiloihin tai käytettiin muita kuljetuspalveluja. Kolmessa ruokapiirissä osa aktiivijäsenistä haki joitakin tuotteita itse tuottajilta
- Kaikki ruokapiirit tilasivat sekä jalostamattomia että jalostettuja tuotteita, mutta pääpaino oli jalostamattomissa tuotteissa
- Neljä ruokapiiriä painotti erityisesti luomutuotteita ja yksi lähiruokaa

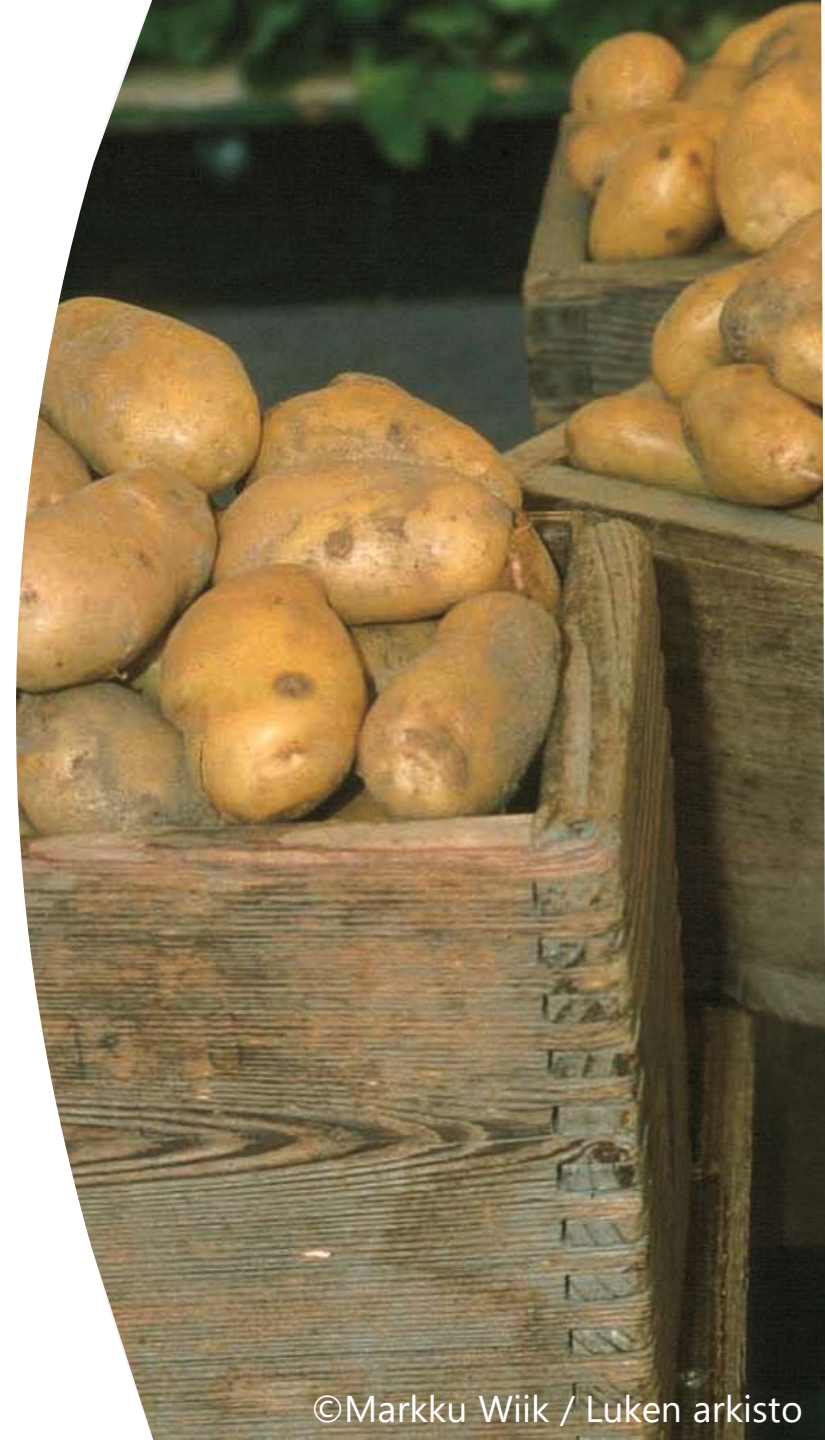

Ruokapiirien jäsenten ja toimintaperiaatteiden vertailua REKO-ryhmiin (1/2)

- Molemmissa ostoryhmissä sekä aktiivijäseniä että passiivisempia ”kannattajajäseniä”
 - Aktiivisimmat REKO-renkaiden jäsenet näyttäisivät olevan taustaltaan ja ideologialtaan melko samanlaisia kuin perinteisten ruokapiirien jäsenet
 - Molemmissa ostoryhmissä ihmisiä motivoi halu hankkia tuoretta ja laadukasta ruokaa ja samalla tukea paikallisia tuottajia ja paikallistaloutta
- Ruokapiirien ja REKO-renkaiden suosiossa ja kannattavuudessa alueellisia eroja
- Tilausten teko eroaa: ruokapiireissä pääasiassa sähköposti tai tilauslomake, REKO-renkaissa Facebook
- REKO-renkaiden jakotilaisuudet (joka toinen viikko) pääasiassa useammin kuin ruokapiirien (kerran kuussa)
- REKO-renkaiden toiminta-alue (esim. kunta tai kaupunki) usein laajempi kuin ruokapiirien (naapurusto tai muu yhteisö)

Ruokapiirien jäsenten ja toimintaperiaatteiden vertailua REKO-ryhmiin (2/2)

- Tuotetarjonta pääosin samansuuntaista, mutta REKO-ryhmissä näyttäisi olevan enemmän tarjolla mm. kala- ja lihatuotteita
- Molemmissa ostoryhmissä edullisempia ja kalliimpia tuotteita tarjolla verrattuna päivittäistavarakauppoihin
- REKO-renkaissa käytetään hieman enemmän rahaa kuin ruokapiireissä
 - REKO-renkaissa käytetty keskimäärin 564 euroa/kuluttaja/vuosi (Barman-Geust 2019)
 - Ruokapiireissä käytetty kyselyaineiston mukaan noin 450 euroa/kuluttaja/vuosi (laskettu tilausten keskimääräinen rahallinen arvo x tilausten määrä keskimäärin)
 - Onko seurausta siitä, että REKO-renkaissa tuotekirjo hieman laajempi ja kalliimpia tuotteita, kuten kalaa ja lihaa on säännöllisesti tarjolla? Johtuuko osittain myös inflaatiosta?

Ruokapiirien (ja REKO-renkaiden) haasteita

- Riippuvuus vapaaehtoisjäsenistä
 - Kallio (2018) on havainnut, että osa suomalaisista ruokapiireistä voi vaikuttaa liian epävarmoilta ja työvoimavaltaisilta tavoilta hankkia lähi- ja luomuruokaa. Joidenkin ruokapiirien jäsenet väsyvät ja kyseenalaistavat, onko työmäärä perusteltua suhteessa hyötyihin
 - Kallion (2018) ja Roncon (1974) mukaan ruokapiirien koolla on merkitystä. Pienemmissä, 15-30 jäsenen ryhmissä ihmisten odotetaan tulevan aktiivisiksi osallistujiksi, jotka eivät pelkää tilaa ruokaa vaan myös säännöllisesti vapaaehtoisesti jakavat sitä. Suuremmissa, yli 40 jäsenen ryhmissä muodostuu todennäköisemmin enemmän tai vähemmän aktiivisten osallistujien ryhmiä
 - Jälkimmäinen näytti olevan ongelma erityisesti yhdessä tämän tutkimuksen ruokapiirissä - vetäjät kokivat olevansa asiakaspalvelijoita
 - REKO-renkaissa vastaavaa vapaaehtoistyötä ei vaadita, mutta vetäjiä tarvitaan Facebook-ryhmän hallintaan ja jakopäivän organisointiin
- Tilaukset saattavat olla liian pieniä → tilaus ei toteudu
 - REKO-renkaissa tilauksia täytyy myös olla riittävästi, jotta myyjien on järkevää ajaa pitkiäkin matkoja
- Osa haastateltavista pohti ruokapiirien todellista ekologisuutta/logistiikan rationaalisuutta, sillä niiden jäsenet saattoivat asua melko hajallaan ja tilattujen tavaroiden määrä henkilöä kohden saattoi olla melko pieni
- Ruokapiirejä voi olla vaikea löytää
 - REKO-renkaiden toiminta perustuu Facebookiin, tosin joitakin tuotteita mahdollista ostaa verkkokaupoista ja noutaa jakopäivänä

Syitä ruokapiirien toiminnan lakkauttamiseen ja toiminnan jatkumiseen

Toiminta loppunut

- Lähi- ja luomuruoan saatavuus parantunut
- Jäsenmäärät liian isoja → vetäjien työmäärän kasvu
- Logistiset haasteet: liian paljon autolla ajamista
- Liian vähän aktiivijäseniä
- Kiinnostus hiipunut
- Jäseniä liittynyt REKO-renkaisiin
- Ruokapiirin taustalla toimivan yhdistyksen toiminta loppunut

Toiminta jatkunut (mutta vähentynyt)

- Muutoksia tuotekirjossa tai toiminnassa
 - Kukkasipuleiden yhteistilaus
 - Ylijäämäelintarvikkeiden jakelu

- Samsioe & Fuentes (2021) tuoneet tutkimuksessaan esille (case-tutkimus kuudesta REKO-renkaasta Ruotsissa), että ”digitaalisten ostoryhmien” haasteet liittyvät uudenlaisten rutiinien rakentamiseen ja niiden asemaan arkikäytäntöjen joukossa. REKO-renkaissa haasteena on erityisesti uuden ostarutiinin kehittäminen, jolla on uudenlainen ”itsenäinen ajallisuus”. Kuluttajien on muistettava tarkistaa Facebook-ryhmä uusien tarjousten varalta, tehdä tilaukset, maksaa ne ja noutaa ne esimerkiksi joka toinen viikko
 - Kuinka paljon keskivertokuluttajat ovat valmiita näkemään ylimääräistä vaivaa ja luomaan uusia rutiineja hankkiakseen elintarvikkeita jokapäiväistä elämäänsä varten?
- Enthoven & Broeck (2021) ovat todenneet paikallisia ruokajärjestelmiä käsittelevässä artikkelikatsauksessaan, että vaikka paikallisten ruokajärjestelmien toimintaa edistetään aktiivisesti Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa, niillä on edelleen kapeat markkinat, jotka eivät ole kasvaneet merkittävästi viime vuosina

Pohdintaa

- Ruoan ostoryhmät ovat verrattain uusi ilmiö Suomessa, ja ne saattavat olla vielä hakemassa muotoaan aikana, jolloin ruokasektorin kehitys on nopeaa ja tieto leviää nopeasti
- Pohjois-Pohjanmaan väkiluku ja väestötiheys poikkeaa suuresti pääkaupunkiseudusta, jossa perinteiset ruokapiirit ovat suosituimpia
- Päivittäistavarakaupat ovat vastanneet melko nopeasti kuluttajien lisääntyneeseen lähi- ja luomuruoan kysyntään
 - Alkuperätietojen merkitseminen on lisääntynyt jopa bulkkituotteissa
 - Lähi- ja luomutuotteet ovat monissa kaupoissa helpommin löydettävissä hyllymerkintöjen ansiosta
 - Ruoan verkkokaupan ja kotiinkuljetusten lisääntyminen on tehnyt ruoan hankinnan helpommaksi → näiden palvelujen käyttö on muuttunut merkittävästi Covid-19 pandemian myötä
→ Vakiintuuko pitkällä tähtäimellä?
- Lähi- ja luomuruoan saatavuuden ja jäljitettävyyden parantuminen päivittäistavarakaupoissa on selvästi vähentänyt monien kuluttajien tarvetta ruoan ostoryhmille. Sekä perinteisissä ruokapiireissä että REKO-renkaissa näytti olevan jäseniä, jotka ostavat lähi- ja luomuruokaa mieluiten päivittäistavarakaupoista
- Aika näyttää, nouseeko kuluttajilla uudenlaisia motivaatioita ruoan hankinnalle, mitkä tukisivat uusien ostoryhmien muodostumista ja nykyisten säilymistä ja kehittymistä. Saatavuus ei todennäköisesti voi olla ainoa liikkeellepaneva voima vakaalle toiminnalle
- Tämän tutkimuksen perusteella ruoan ostoryhmien kannattava toiminta vaatii ennen kaikkea selkeää ja suoraviivaista koordinoitua, selkeää vastuunjakoa ja jäseniä, jotka sopivat yhteen kysyisen ryhmän ideologian kanssa
- Vaikka perinteisten ruokapiirien toimivuus ja menestys sinänsä näyttää nykyään kyseenalaiselta, voidaan joka tapauksessa todeta, että niillä on ollut Suomessa tärkeä pioneerirooli, sillä ne ovat esitelleet kuluttajille kollektiivisen ostamisen toimintatapaa ja tehneet lähi- ja luomuruokaa tutummaksi

Kirjallisuus

Barman-Geust, H. (2019). *Från jord till bord utan mellanhänder. En empirisk undersökning om rekingarnas konsumenter i Finland*. [From farm to fork without intermediaries. An empirical study of consumers of REKO rings in Finland] Master's thesis. Åbo Akademi. Available at

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019042613418>.

Belasco, W. J. (2007). *Appetite for change: How the counterculture took on the food industry* (2nd ed.). Cornell University Press.

Dedeurwaerdere, T., De Schutter, O., Hudon, M., Mathijs, E., Annaert, B., Avermaete, T., Bleeckx, T., de Callataÿ, C., De Snijder, P., Fernández-Wulff, P., Joachain, H., & Vivero, J.-L. (2017). The governance features of social enterprise and social network activities of collective food buying groups. *Ecological Economics*, 140, 123–135. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.04.018>

Dorottya, S. (2017). Determining the target groups of Hungarian short food supply chains based on consumer attitude and socio-demographic factors. *Studies in Agricultural Economics*, 119, 115–122. <https://doi.org/10.7896/j.1705>

Enthoven, L., & Van den Broeck, G. (2021). Local food systems: Reviewing two decades of research. *Agricultural Systems*, 193, 103226. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2021.103226>

Hendrickson, M. K., & Heffernan, W. D. (2002). Opening spaces through relocalization: Locating potential resistance in the weaknesses of the global food system. *Sociologia Ruralis*, 42(4), 347–369. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00221>

Herrmann, R. (1991). The tactics of consumer resistance: Group action and marketplace exit. *Advances in Consumer Research*, 20, 130–134.

Kallio, K. (2018). *The visible hands: An ethnographic inquiry into the emergence of food collectives as a social practice for exchange*. Aalto University publication series Doctoral Dissertations 170/2018. Available at <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-8167-7>

Lamberg, J. (2009). Kestävää kulutusta luomupiireissä. [Sustainable consumption in organic circuits]. In M. Lammi, M. Niva & J. Varjonen (Eds.), *Kulutuksen liikkeit. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2009*. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjoja 5, Kuluttajatutkimuskeskus, Tampere.

Little, R., Maye, D., & Ilbery, B. (2010). Collective purchase: Moving local and organic foods beyond the niche market. *Environment and Planning A*, 42, 1797–1813. <https://doi.org/10.1068/a4262>

Pro Ruokapiirit ry. (2016). *Kuinka perustan ruokapiirin? – Käytännön vinkkejä toimintaan*. [How do I set up a food circuit? - Practical tips for action]. Pro Ruokapiirit ry – Pro Matringar rf. Available at <https://docplayer.fi/913534-Kuinka-perustan-ruokapiirin.html>.

Ronco, W. (1974). *Food co-ops, an alternative to shopping in supermarkets*. Beacon Press.

Samsioe, E., & Fuentes, C. (2021). Digitalizing shopping routines: Re-organizing household practices to enable sustainable food provisioning. *Sustainable Production and Consumption*. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.07.019>

Schifani, G., & Migliore, G. (2011). Solidarity purchase groups and the new critical and ethical consumer trends: First results of a direct study in Sicily. *New Medit*, 3, 26–33.

Snellman, T. (Ed.). (2021). REKO Fair consumption since 2013. Available at https://www.pedersore.fi/assets/Dokumentarkiv/Om-Pedersoere/REKO/Reko_engelska.pdf

SYKE (Finnish Environment Institute SYKE). 2019. Urban-rural spatial classification of Finland. Retrieved from https://www.ymparisto.fi/en-us/living_environment_and_planning/community_structure/Information_about_the_community_structure/Urbanrural_classification. Accessed September 6, 2021.

Kiitos!

